

Emeritus, emerita – eller rett og slett pensjonert?

Har du lagt merke til at stadig flere pensjonister kaller seg «emeritus»?

Gudleiv Forr påpekte nylig at «emeritus» er blitt en mer og mer vanlig tittel her i landet. Den ene professor etter den andre omtales som professor emeritus. Han mener at dette er nytt. «Slik jeg husker det, forble professor Sverre Steen professor til han døde i 1981. Det samme var professorene Castberg og Andenæs. Ikke noe emeritus der,» skrev Forr (1).

I tillegg til professorer er det særlig biskoper – og nylig også en pave – som benytter «emeritus»-tittelen (2) (fig 1). Embetet er knyttet til en verdighet som man får for livstid (3). Men bruken brer om seg. Nylig har jeg i avisen sett både «museumsdirektør emerita», «tingrettsdommer emeritus» og «kapellan emeritus». Det varer nok ikke lenge før Forr får rett i sin spådom om at vi kommer til å påtreff «journalist emeritus» også.

Uttjent, men ikke utgått

Emeritus er latin og betyr «uttjent». Det brukes for å betegne en person som er avgått fra visse stillinger. Det trenger ikke å bety at man er blitt pensjonert, bare at man har sluttet i stillingen (3).

I noen land, f.eks. Sverige, er emeritus en offisiell tittel som tildeles etter fortjeneste, mens i Norge er emeritustittelen ubeskyttet. Det er vanlig at en emeritus fortsetter å ivareta noen oppgaver knyttet til stillingen sin. De kan avlønnes som timelærere for ordinære undervisnings- eller sensuroppgaver. I enkelte tilfeller vil en emeritus fortsatt ha kontor ved arbeidsplassen, men dette varierer mye mellom enheter, institusjoner og land (3).

Emeritus eller emerita?

Professor emerita er den vanlige måten å benevne en emeritert kvinnelig professor (4). Det vakte derfor en viss oppmerksomhet da Arne Torp, professor i nordisk språkvitenskap, for noen år siden hevdet at «professor emerita» var et grammatisk misforstått, både i norsk og latin, og at betegnelsen derfor ikke burde brukes (5, 6). Om man skulle markere kjønn på en kvinnelig professor, måtte hun i så fall hete profestrix. En pensjonert, kvinnelig professor ville da hete «profestrix emerita», mente Torp. Men både «profestrix» og «profestrix emerita» har vært lite brukt (4), og andre hevder at

Figur 1 Pave Benedikt XVI kalles «pave emeritus» etter at han abdiserte 28.2. 2013. Det var paven selv som tok den beslutningen (2). Her er han fotografert sammen med den nye paven, Frans I, i mai 2013. Foto: AP Photo/Osservatore Romano, HO

det i latin er fullt mulig å tenke seg konstruksjonen professor emerita (7).

Det er ingen uenighet om at det latinske substantivet professor er grammatisk hankjønn, og noe feminint motstykke i språkets verden finnes ikke. «Men i våre dager vrir det jo av kvinnelige professorer, og vi kaller dem professorer uten å kjenne det minste stikk i vår språklige samvitthet,» skriver Finn-Erik Vinje på sin blogg (8). «Professor er blitt kjønnsnøytralt, og slik er det ofte i språket: Ordene består, men deres innhold kan forskyves i takt med utviklingen. For emeritus har vi i latin én maskulinform og én femininform. De gamle romere ga en kvinne som var trådt ut av tjeneste, epitetet emerita,» ifølge Vinje (8).

Men Vinje skriver også: «professor emerita er ikke fullgodt, og det skurrer nok i ørene på en del latinere med sart språkssans. Her er det jo ikke samsvar mellom attributt og hovedord: adjektivet (partisippet) står i femininum og substantivet

i maskulinum. Like fullt, hvis vi skal omgås kvinnelige professorer og til- og omtale dem, da er det ingen annen utvei: en pensjonert kvinnelig professor må være professor emerita» (8).

Striden står altså mellom to standpunkter. Om «professor emerita» skal regnes som riktig eller feil, avhenger av hvilket kriterium man legger sterkest til grunn. På den ene siden står dem som påpeker at «professor emerita» er feil latin (5, 6). Slik er det dersom vi med latin mener død latin, dvs. et eksisterende korpus av latinspråklige tekster fra før et visst årstall og som danner dokumentasjonsgrunnlaget for våre latinordbøker. Andre mener at vi ikke *må* holde oss til en slik avgrensning (7). De kan med like stor rett hevde at «professor emerita» er akseptabel latin – i sammenhengen.

Seniorprofessor

Mange emeriterte professorer fortsetter å arbeide med faget sitt, f.eks. med forskning og publisering. Men det trenger ikke

være slik. Når noen betegner seg emeritus, vet man ikke om vedkommende har trukket seg tilbake eller ei (fig 2). Enkelte steder har man derfor tatt i bruk betegnelsen «seniorprofessor» for pensjonerte professorer som fremdeles er aktive ved fakultetet (6).

Seniorprofessorer er altså samtidig «professores emeriti» (eventuelt «professores emeritae» om det dreier seg om kvinner), men en «professor emeritus» blir ikke automatisk «seniorprofessor». Dette kan være en grei løsning, men problemfritt er det ikke. Seniortittelen kan fort misforstås. I mange yrker blir jo folk seniorer før de fyller 30. Seniorrådgiver er et eksempel (6).

Andre løsninger

Her finnes det flere løsninger. Den ene er å unngå de trøblete endingene. «Professor em.» eller «prof.em.» er greie forkortinger, på engelsk brukes også «professor emer.» Det blir riktig uansett kjønn. Vi snakker jo også om «cand.med.» der cand. er en forkorting for henholdsvis «candidata» for kvinner og «candidatus» for menn (9). Men verken «professor em.» eller «prof.em.» fungerer vel særlig godt muntlig.

Alternativt kan vi fornorske emeritusbetegnelsen og si emeritert professor. Da holder vi på den akademiske betegnelsen, og ettersom vi ikke skiller mellom maskulinum og femininum av slike adjektiva, kan det brukes om begge kjønn uten problemer (10).

En tredje og etter mitt skjønn bedre løsning er å skrive om. «Tidligere» eller «pensjonert» professor må være mer enn godt nok (6).

Jeg takker Arne Torp for utfyllende opplysninger og Amund Ove Børdaahl for hjelp med latinen.

Erlend Hem

erlend.hem@medisin.uio.no

Erlend Hem (f. 1970) er dr.med. og assisterende sjefredaktør i Tidsskriftet.

Figur 2 Gruppen *professores emeriti* er tungt representert blant nobelpristakere, her Harald zur Hausen (f. 1936), en av vinnerne av prisen i medisin eller fysiologi i 2008. Han fikk prisen for sin grunnleggende forskning om humant papillomvirus (HPV). Bildet viser zur Hausen med frue under festmiddagen i Stockholm 10.12. 2008. Foto: AFP Photo/Olivier Morin

Litteratur

1. Forr G. Uttjent, men ikke utgått. Dagbladet 16.12.2012: 2. www.dagbladet.no/digital/a/?p2=f178b8a00466e5536 (1.8.2013).
2. Moe I. Forblir «hans hellighet» og skal kalles «pave emeritus». Aftenposten 26.2.2013. www.aftenposten.no/nyheter/uriks/Forblir-hans-hellighet-og-skal-kalles-pave-emeritus-7131852.html (1.8.2013).
3. Emeritus. Wikipedia. <http://no.wikipedia.org/wiki/Emeritus> (1.8.2013).
4. Professor. Wikipedia. <http://no.wikipedia.org/wiki/Professor> (1.8.2013).
5. Lindqvist H. Vil ha vekk «emeritene». Uniforum 4.6.2010. www.uniforum.uio.no/nyheter/2010/06/vil-ha-vekk-emeritusene.html (1.8.2013).
6. Torp A. Seniorprofessor – og prof.em. – eller pensjonert professor? Uniforum 4.6.2010. www.uniforum.uio.no/leserbrev/2010/seniorprofessor-prof-em-eller-pensjonert-professor.html (1.8.2013).
7. Krag C. 'Professor emerita' er feilfri latin! Uniforum 17.6.2010. www.uniforum.uio.no/leserbrev/2010/professor-emerita-er-feilfri-latin.html (1.8.2013).
8. Vinje F-E. Professor emerita. Finn-Erik Vinjes blogg 27.6.2013. www.finnerikvinje.no/blog/?p=18479 (1.8.2013).
9. Språkrådet. Kjønnsbalansert språk. www.sprakrad.no/Sprakhjelp/Raad/Kjoenn/ (1.8.2013).
10. Faarlund JT. Emeritert professor. Uniforum 17.6.2010. www.uniforum.uio.no/leserbrev/2010/emeritert-professor.html (1.8.2013).

Mottatt 13.8. 2013 og godkjent 9.9. 2013. Redaktør: Marit Nylund.

 Engelsk oversettelse på www.tidsskriftet.no